

МИ ПРОТИ НАСИЛЬСТВА. ВИЯВЛЕННЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РОЗГЛЯД ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

Жорстоке поведження з дітьми і нехтування їх інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідки завжди завдають серйозної шкоди здоров'ю, розвитку і соціалізації дитини, нерідко складають загрозу її життю чи навіть спричиняють смерть.

Фізичне насильство - нанесення дитині батьками чи особами, що їх замінюють, вихователями чи іншими особами фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, що шкодять здоров'ю дитини, порушують її розвиток і позбавляють життя. Ці дії можуть здійснюватися у формі побиття, катування, штовхань, у вигляді ударів, ляпасів, припікання гарячими предметами, рідинами, запаленими цигарками, у вигляді укусів і з використанням різних предметів як знаряддя бузвірства.

Фізичне насильство включає також залучення дитини до вживання наркотиків, алкоголю, пропонування їй отруйних засобів чи медичних препаратів, що викликають одурманення (наприклад, снодійного, не призначеного лікарем), а також спроби удушення чи втоплення дитини.

У деяких родин як дисциплінарну міру застосовують різні види фізичного покарання - від потиличників і ляпасів до биття ременем. Необхідно усвідомлювати, що фізичне насильство - це фізичний напад (катування), воно майже завжди супроводжується словесними образами і психічною травмою.

Сексуальне насильство чи спокушання - використання дитини (хлопчика чи дівчинки) дорослою людиною чи іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або отримання вигоди. Сексуальне насильство включає статеві зносини (коїтус), оральний і анальний секс, взаємну мастурбацію, інші тілесні контакти зі статевими органами. До сексуального розбещення відноситься також залучення дитини до проституції, порнобізнесу, оголення перед дитиною статевих органів і сідниць, підглядання за нею, коли вона цього не підозрює: під час роздягання, оправлення природних потреб.

Психічне (емоційне) насильство - постійна чи періодична словесна образа дитини, погрози з боку батьків, опікунів, учителів, вихователів, приниження її людської гідності, звинувачення її в тому, у чому вона не винна, демонстрування нелюбові, ворожості до дитини. До цього виду насильства належать також постійна неправда і обдурювання дитини (у результаті чого вона втрачає довіру до дорослого), а також ситуації, коли вимоги до дитини не відповідають її віковим можливостям.

Зневаження інтересів і потреб дитини (нехтування) відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, медичній допомозі з боку батьків чи осіб, що їх замінюють, через об'єктивні причини (бідність, психічні хвороби, недосвідченість) чи без них. Типовим прикладом зневажливого ставлення до дітей є залишення їх без

догляду, що часто призводить до нещасних випадків, отруєнь та інших небезпечних для життя і здоров'я дитини наслідків.

Зазвичай дитина-жертва зазнає одночасно декількох видів насильства. Так, сексуальне насильство на фоні інцесту неминує супроводжується руйнуванням сімейних стосунків та довіри в сім'ї, маніпулятивними стосунками, а часто й залякуванням з боку кривдника, що кваліфікується як психологічне насильство. Складовою практично всіх видів насильства є фізичне (побиття) та емоційне (погрози вбити або покалічити).

Одним із проявів жорстокого поводження з дітьми є також відсутність у жінки любові до дитини, коли та ще знаходиться в материнській утробі, тобто до дитини від небажаної вагітності.

Насильство над дітьми можна класифікувати також за такими ознаками:

залежно від стратегії кривдника: очевидне та приховане (непряме);

за часом: те, що відбувається зараз, і те, що трапилося в минулому;

за тривалістю: одноразове або багаторазове, що триває роками;

за місцем та оточенням: удома - з боку родичів; у навчальному закладі - з боку педагогів або дітей; на вулиці - з боку дітей або незнайомих дорослих.

Будь-який вид жорстокого поводження з дітьми веде до найрізноманітніших наслідків, але поєднує їх одне - збитки здоров'ю дитини чи небезпека для її життя. Негативними наслідками для здоров'я є: втрата чи погіршення функції якогось органу, виникнення захворювання, порушення фізичного чи психічного розвитку. Зі 100 випадків фізичного насильства над дітьми приблизно 1-2 закінчуються смертю жертви насильства. Наслідками фізичного насильства є синці, травми, переломи, ушкодження внутрішніх органів: печінки, селезінки, нирок та ін. Потрібен час, щоб вилікувати ці ушкодження, але ще більше часу і зусиль потрібно для того, щоб залікувати душевну травму, психіку дитини, що постраждала від побоїв.

Розрізняють наближені та віддалені наслідки жорстокого поводження і неуважного ставлення до дітей.

До наближених наслідків належать фізичні травми, ушкодження, а також блювання, головний біль, втрата свідомості, характерні для синдрому струсу, що розвивається у маленьких дітей, яких беруть за плечі і сильно струшують. Окрім вказаних ознак, у дітей при цьому синдромі з'являється крововилив в очні яблука. До найближчих наслідків належать також гострі психічні порушення у відповідь на будь-який вид агресії, особливо на сексуальну. Ці реакції можуть проявлятися у вигляді порушення, прагнення кудись втекти, сховатися, або ж у вигляді глибокої загальмованості, зовнішньої байдужості. Однак в обох випадках дитина охоплена гострим переживанням страху, тривоги і гніву. У дітей старшого віку можливий розвиток важкої депресії з почуттям власної неповноцінності.

Серед віддалених наслідків жорстокого поводження з дітьми виділяються порушення фізичного і психічного розвитку дитини, різні соматичні захворювання, особистісні та емоційні порушення, соціальні наслідки.

Порушення фізичного і психічного розвитку

У більшості дітей, що живуть у родинах, де застосовуються тяжкі фізичні покарання, де лайка є «методом виховання», чи в родинах, де діти позбавлені тепла, уваги, наприклад, у родинах батьків-алкоголіків, спостерігаються ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку. Закордонні фахівці назвали цей стан дітей «нездатністю до процвітання».

Діти, що зазнавали жорстокого ставлення до себе, часто відстають у рості, масі (або у тому й іншому) від своїх однолітків. У таких дітей часто спостерігаються шкідливі звички: смоктання пальців, гризіння нігтів, розгойдування, онанізм. Та й зовні діти, що живуть в умовах нехтування їх інтересами, фізичними й емоційними потребами, виглядають інакше, ніж діти, що живуть у нормальних умовах: у них припухлі, «сонні» очі, бліде обличчя, скуйовджене волосся, неохайний одяг, інші ознаки гігієнічної занедбаності - педикульоз, висипи, поганий запах від одягу та тіла.

Різні захворювання як наслідок жорстокого поводження

Захворювання можуть мати специфічний для окремого виду насильства характер: наприклад, наслідком фізичного насильства є ушкодження частин тіла і внутрішніх органів різного ступеня тяжкості, переломи кісток. При сексуальному насильстві можуть виникати захворювання, що передаються статевим шляхом: інфекційно-запальні захворювання геніталій, сифіліс, гонорея, СНІД, гострі та хронічні інфекції сечостатевого шляху, травми, кровотечі зі статевих органів і прямої кишки, розриви прямої кишки і піхви, випадання прямої кишки.

Незалежно від виду і характеру насильства у дітей можуть спостерігатися різні захворювання, що належать до психосоматичних: ожиріння чи, навпаки, різка втрата ваги, спричинена порушеннями апетиту. При емоційному (психічному) насильстві нерідко бувають шкірні висипи, алергічна патологія, виразка шлунку, при сексуальному насильстві - безпричинний (якщо ніяких захворювань органів черевної порожнини і малого тазу не виявляється) біль униз живота. Часто в дітей розвиваються такі нервово-психічні захворювання, як тіки, заїкання, енурез (нетримання сечі), енкоп-рез (нетримання калу), деякі діти повторно потрапляють до відділення невідкладної допомоги через випадкові травми, отруєння.

Психічні особливості дітей, що постраждали від насильства

Практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, перенесли психічну травму, у результаті чого вони розвиваються з суттєвими особистісними, емоційними і поведінковими особливостями, що негативно впливає на їх подальше життя.

Діти, що зазнали насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виявляється у поведінці зі слабшими: молодшими за віком дітьми, тваринами. Часто їх агресивність проявляється у грі, іноді спалахи гніву не мають очевидної причини.

Деякі з них, навпаки, занадто пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом

привернути до себе увагу іноді проявляється у вигляді зухвалої, ексцентричної поведінки.

Діти, що зазнали сексуального насильства, отримують невластиві для їх віку знання про сексуальні взаємини, що виявляється в їх поведінці, в розмові з іншими дітьми тощо.

Найбільш універсальною і тяжкою реакцією на будь-яке, а не тільки сексуальне, насильство є низька самооцінка, що сприяє збереженню і закріпленню психологічних порушень, пов'язаних із насильством. Особистість із низькою самооцінкою переживає почуття провини, сорому. Для неї характерні постійна переконаність у власній неповноцінності, у тому, що «ти гірший за всіх». Унаслідок цього дитині важко домогтися поваги оточуючих, успіху, спілкування її з однолітками ускладнене.

Серед цих дітей, навіть у дорослому віці, фіксується високий показник депресій. Це виявляється у нападах тривожності, безпричинної туги, почуття самотності, у порушенні сну. У старшому віці у підлітків можуть спостерігатися спроби суїциду або суїцидальна смерть.

Почуваючи себе нещасливими, знедоленими, пристосовуючись до ненормальних умов існування, намагаючись знайти вихід із ситуації, що склалася, вони і самі можуть стати шантажистами. Це зокрема, стосується сексуального насильства, коли в обмін на обіцянку зберігати секрет і не ламати звичного сімейного життя діти вимагають від дорослих гвалтівників гроші, солодощі, подарунки.

Соціальні наслідки жорстокого поводження з дітьми

Можна виділити два наслідки, що виявляються одночасно: втрати для жертви і для суспільства.

Діти, що зазнали будь-якого виду насильства, відчують труднощі соціалізації: у них порушені зв'язки з дорослими, відсутні відповідні навички спілкування з однолітками, вони не мають достатнього рівня знань і ерудиції, щоб завоювати авторитет у навчальному закладі тощо. Вирішення своїх проблем діти - жертви насильства - часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, а це часто пов'язано з виробленням у них пристрасті до алкоголю, наркотиків, вони починають красти і здійснювати інші протиправні дії.

Дівчатка нерідко починають займатися проституцією, у хлопчиків може порушуватися статева орієнтація. І ті, й інші згодом мають проблеми при створенні власної родини, вони не можуть дати своїм дітям достатньо тепла, оскільки не вирішені їх власні емоційні проблеми.

Які ж суспільні втрати від насильства над дітьми? Це, насамперед, втрати людських життів у результаті вбивств дітей і підлітків, їх самогубств, це втрати в їх особі продуктивних членів суспільства внаслідок порушення їх психічного і фізичного здоров'я, низького освітнього і професійного рівня, кримінальної поведінки. Це втрати в їх особі батьків, здатних виховати здорових у фізичному і моральному плані дітей. Нарешті, це відтворення жорстокості в суспільстві, оскільки колишні жертви самі часто стають гвалтівниками.

ІНДИКАТОРИ жорстокого поводження з дитиною

Насильство завдає дитині тяжких травм, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід на власне життя. Така сім'я виховує для суспільства потенційного агресора чи жертву - людину, яка вважає за норму, що інших можна принижувати, а „за необхідності" й побити.

За низкою різних даних, жорстокість щодо дітей корелює з такими характеристиками батьків, як їх молодий вік, патологія особистості, психічний розлад, низький соціальний статус (прошарок, клас), соціальна ізоляція, дисгармонія у подружніх стосунках, розлучення, кримінальне минуле. У багатьох батьків в анамнезі є інформація, що вони самі в дитинстві зазнавали жорстокого поводження або депривації.

Діти найбільшою мірою ризикують стати об'єктами зловживань при наявності таких чинників: передчасне народження, рання сепарація (відділення) від матері, необхідність в особливому догляді під час неонатального періоду, вроджені вади розвитку, хронічне захворювання, складний характер.

Діти, що живуть в умовах сімейного насильства, демонструють схильність до депресій, високий рівень імовірності стресу, виразні істеричні та/або депресивні симптоми. Вони часто пропускають заняття (в тому числі через нездужання). Такі діти та підлітки відзначаються високим рівнем ризику алкоголізації та наркотизації, пределінквентною та делінквентною поведінкою, зухвалою сексуальною поведінкою, дромоманією (патологічною схильністю до мандрів, бродяжництва).

Найбільш типовими наслідками насильства в сім'ї стають такі поведінкові прояви у дітей (і саме на них найчастіше скаржаться педагоги та батьки): бійки, конфлікти з оточуючими, низька шкільна успішність, пропуски занять без поважних причин, незвичайна замкненість. До емоційних проблем таких дітей можна віднести підвищену агресивність, переважно погіршений настрій, високу тривожність та наявність страхів, нестійкість почуттєвої сфери, легке коливання емоцій та їх надмірна сила, часто неадекватна ситуації (лють або істеричні ридання у відповідь на незначні зовнішні подразники).

Ознаками скоєного над дитиною насильства та неналежного догляду можуть бути також: недостатня вага дитини, анемія, слабкий імунітет, тік, смоктання пальців, гризіння нігтів, розгойдування та нав'язливі рухи; одяг, що не відповідає погодним умовам та віку дитини; часті звертання до медичних закладів, зростаюча кількість ушкоджень; невідповідність отриманих ушкоджень поясненням, що їх дає дитина або батьки чи піклувальники. Також підозру щодо фізичного насильства повинні викликати типовість травм та наявність відомостей про подібні пошкодження у минулому, непереконливі пояснення щодо обставин, за яких було отримано травму, зволікання часу при звертанні по медичну допомогу та неспівпадаюча реакція батьків.

Узагальнюючи, можна виділити низку наочних ознак, характерних для дитини що постраждала від сімейного насильства.

Можливі наочні ознаки дітей, що зазнають насильства, жорстокого поводження (за О. Кочемировською, А. Ходоренко; модифікація Ю. Онишка, Л. Смишовой, І. Дубініної)

Фізичне

- зміщення суглобів (вивихи), переломи кісток, гематоми, подряпини, садна;
- синці на тих частинах тіла, на яких вони не повинні з'являтися, коли дитина грається (наприклад, на щоках, очах, губах, вухах, сідницях, передпліччях, стегнах, кінчиках пальців тощо);
- рвані рани і переломи в області обличчя, травматична втрата зубів;
- ретинальні крововиливи (у сітківку), відшарування сітківки і переломи орбіти;
- забиті місця на тілі, голові або сідницях, які мають виразні контури предмета (наприклад, пряжки ремня, лозини);
- рани і синці у різних фазах загоєння та/або у різних частинах тіла (наприклад, на спині та грудях одночасно) або незрозумілого походження;
- сліди від укусів людиною;
- незвичні опіки (цигаркою або гарячим посудом).

Сексуальне

- знання термінології та жаргону, зазвичай не властивих дітям відповідного віку;
- висипи та/або кровотечі в області паху, геніталій;
- захворювання, що передаються статевим шляхом;
- ознаки вагінального або анального проникнення стороннього предмета;
- дитяча або підліткова проституція;
- вагітність;
- вчинення сексуальних злочинів;
- сексуальні домагання до дітей, підлітків, дорослих;
- нерозбірлива та/або активна сексуальна поведінка;
- уникнення контактів із ровесниками;
- відсутність догляду за собою;
- синдром „брудного тіла": постійне настирливе перебування у ванній, під душем;
- боязнь чоловіків;
- боязнь конкретних людей;
- запобіжні заходи, щоб важче було знімати одяг;
- синці на внутрішній стороні стегон, на грудях і сідницях;
- людські укуси;

Психологічне

- замкнутість;
- страх, або навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- неврівноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення та насильства;

- уповільнене мовлення, нездатність до навчання, відсутність знань, відомих дітям відповідного віку (наприклад, невміння читати, писати та рахувати);
- надто висока зрілість та відповідальність порівняно з дітьми цього віку („маленький дорослий“);
- уникання однолітків, бажання спілкуватися та проводити час зі значно молодшими дітьми;
- занижена самооцінка;
- тривожність;
- почуття провини;
- швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги;
- демонстрація страху перед появою батьків та/або необхідністю йти додому; небажання йти додому;
- схильність до "мандрів", бродяжництва;
- страх перед фізичним контактом;
- депресивні розлади;
- спроби самогубства або самопошкодження;
- вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин;
- наявність стресопохідних розладів психіки, психосоматичних хвороб;
- насильство по відношенню до слабших: тварин чи інших живих істот.

Економічне

- дитина постійно голодує через нестачу їжі;
- дитина надмірно набирає вагу через неправильне харчування;
- дитина завжди запізнюється до навчального закладу;
- дитина завжди пропускає навчальний заклад;
- дитина носить брудний одяг;
- дитина одягнена не за погодою, не по сезону;
- дитина виглядає втомленою і хворою;
- дитина виглядає занедбаною;
- у дитини неліковані зуби;
- нестача необхідного медичного лікування (дитину не водять до лікаря);
- за дитиною не стежать, і вона залишена напризволяще;
- дитину наражають на небезпеку;
- дитини уникають інші діти;
- у дитині немає особистих речей, книжок, предметів для розваг тощо;
- удома холодно, безлад і антисанітарія;
- у дитини немає постільної білизни або постільна білизна драна та брудна;
- нігті у дитини не стрижені і брудні;
- у дитини постійні інфекції, спричинені браком гігієни;
- є інформація про трудову діяльність дитини (особливо молодшого віку)
- дитина жебракує, втікає з дому.

З метою раннього виявлення жорстокого поводження з дитиною, фахівець має застосувати такі методи збору інформації:

огляд дитини та безпосереднє спостереження за поведінкою дитини, членів родини (піклувальників, вихователів тощо), огляд житла або умов перебування дитини;

бесіда з дитиною;
опитування батьків, піклувальників, вихователів, родичів, сусідів:
дослідження історії життя дитини, документації, інших джерел інформації.

Огляд та безпосереднє спостереження є одним із найбільш інформативних але водночас і найбільш суб'єктивних методів дослідження у психологічній практиці. Фахівцеві на цьому етапі слід уникати передчасних суджень та висновків, пам'ятаючи про феномен „першого враження”, тому основну увагу потрібно приділити виявленню та фіксації тих чи інших ознак, що можуть свідчити про наявність жорстокого поводження з дитиною чи скоєння акту насильства проти неї. Фахівець оцінює зовнішній вигляд дитини, наявність у неї тілесних ушкоджень, стан фізичного та психічного здоров'я у межах своєї професійної підготовки, проводить огляд житла або умов її перебування, особливості поведінки дитини, членів родини (піклувальників, вихователів). Уважно спостерігаючи за поведінкою самої дитини та осіб, які перебувають на місці інциденту (або супроводжують дитину), можна отримати значно більше інформації, аніж при прямому їх опитуванні.

Ключем до розгадки може бути манера поведінки дитини. Потрібно враховувати, що дитина через бажання виправдання батьків, піклувальників (інших осіб) може применшувати ступінь насильства з їх боку, применшувати свої страждання або виявляти байдужість до факту насильства. Вона може здаватися заляканою, присоромленою, ухилятися або почувати себе ніяково. Дитина може під час опитування закривати очі або уникати зустрічатися очима з фахівцем. Можливе також здригання, коли відчиняються двері або хтось входить до кабінету.

Поведінка супровідної особи також може бути ключем до розгадки. Якщо дорослий член сім'ї або піклувальник є винуватцем насильства і він же супроводжує дитину, то він може виглядати дуже занепокоєним її станом. Найчастіше він за будь-яку ціну не полишає дитину наодинці з фахівцем, наполягає на своїй присутності, часто тримає її за руку і не відходить ні на крок. Коли ви задаєте дитині питання, то за неї відповідає він. Зазвичай дитина навіть не робить спроби відповідати сама. Вона може виглядати заляканою і мовчки погоджується з його поясненнями того, що відбулося. Агресор може бути настільки нестриманим, що виявлятиме ворожість або гнів по відношенню до дитини або до фахівця під час візиту. Проте, частіше він буде удавати занадто люблячого(ї) батька або матері, стурбованого(ї) лише тим, щоб його дитина одержала максимум уваги та допомоги.

Бесіда з дитиною. Перший контакт з дитиною, яка зазнала насильства або була свідком акту насильства, є надзвичайно важливим. У цілому, загальним принципом бесіди з дитиною - жертвою насильства є отримання повного обсягу інформації в ході спонтанної розповіді дитини. Слід зауважити, що надії на те, що дитина буде повно та щиро відповідати на всі запитання фахівця про насильство, що відбулося над нею, часто не справджуються через низку причин, серед яких найважливішими є страх,

недовіра до дорослих взагалі, приховування певних фактів через сором, а також через те, що дитина може насправді любити своїх кривдників, не зважаючи на їх жорстоке поводження.

Отже, коли дитина розповідає вам про насильство:

- поставтеся до дитини серйозно, покажіть, що ви їй повністю вірите, то вона не винна в тому, що сталося;
- задавайте питання у м'якій формі (наприклад, „Чи правильно я розумію, що тобі зробили боляче? Розкажи, будь-ласка, як це сталося. Покажи, де в тебе болить?“);
- залишайтеся спокійними (незважаючи, якими словами розповідає дитина, адже вона через відсутність словникового запасу може застосовувати нецензурні вирази та жаргонізми, які чує від дорослих; ні в якому разі не переривайте розповідь дитини, щоб їх виправити або зробити зауваження);
- заспокойте та підтримайте дитину словами: „Добре, що ти мені це сказала (-в). Ти правильно зробила (-в)“; „Ти в цьому не винна (не винний)“; „Така ситуація трапляється і з іншими дітьми“; „Можливо ти вважаєш, що це секрет? Але бувають такі секрети, які не потрібно зберігати - якщо тобі зробили погано. Ми вже допомогли іншим дітям у схожих ситуаціях. Ми допоможемо і тобі, але для цього маємо знати, що сталося“; „Не дратуйся, якщо цю історію тобі потрібно буде переказати ще раз іншій людині, яка теж буде допомагати тобі. Дуже важливо, щоб вона почула її саме від тебе“;
- ще раз наголошуємо - не думайте, що дитина обов'язково ненавидить свого кривдника або сердиться на нього. Батьки залишаються для неї батьками незалежно від того, як вони поведуться з дитиною, вона продовжує їх любити та боїться зашкодити їм своїми словами чи діями. Тому ні в якому разі не оцінюйте особистість кривдника перед дитиною, оцінити можна тільки дію (наприклад, „так, з тобою вчинили погано“);
- терпляче відповідайте на запитання дитини, намагайтеся розвіяти її тривоги, особливо стосовно самого факту звернення по допомогу;
- стежте за тим, аби не давати обіцянок, яких не можете дотриматися (наприклад: „Твоя мама не засмутиться“ або „Тому, хто тебе скривдив, нічого не буде“, „Тебе більше ніколи не скривдять“).

У жодному разі, фахівець при бесіді з дитиною не має:

- бути нетерплячим та перебивати її;
- робити поспішні висновки;
- намагатися завершити думки дитини, її висловлювання;
- втрачати зоровий контакт з дитиною, жестами та рухами тіла демонструвати неувважність;
- відповідати недоладно;
- змінювати предмет розмови;
- залякувати дитину (в тому числі тим, що її родичів буде суворо покарано);

Опитування батьків, піклувальників, вихователів, родичів, сусідів.

Необхідно зазначити, що опитування батьків, піклувальників, вихователів, родичів та сусідів має проводитися на тих же засадах, що й бесіда з дитиною, оскільки для них розмови про ситуацію насильства теж,

зазвичай, є досить важкими. Це пов'язано з тим, що вони часто не хочуть „виносити сміття з хати“, бояться подальшої відповідальності, розголосу, осуду, тому намагаються зменшити серйозність того, що сталося. Отже, якщо вони такої інформації не дають з власної ініціативи, погрібно обмежитися непрямими питаннями, як наприклад: „Світланка виглядає дуже засмученою, ви не знаєте чому?“. Варто усвідомлювати, що питання, котрі виказують, що ви припускаєте випадок насильства, можуть бути оцінені як порушення принципу конфіденційності і, в деяких випадках, можуть навіть поставити дитину під ризик з подальшим зростанням ступеня насильства (наприклад, якщо супроводжувач є також довіреною особою члена сім'ї, який чинить насильство).

Окрему проблему становить розмова з особою, яка підозрюється у скоєнні насильства.

При спілкуванні з кривдником фахівець повинен:

спочатку представитися, пояснити доцільність даної бесіди;
розмовляти спокійно, демонструючи врівноваженість;
звертатися до кривдника виключно на „Ви“;
дотримуватися позиції: „Я просто виконую свої обов'язки“.

Під час розмови з винуватцем насильства фахівець повинен ураховувати, що:

розмови з винуватцем у скоєнні насильства слід проводити дуже відповідально;

під час вашого втручання винуватець, найімовірніше, скористається усіма можливими засобами для зменшення відповідальності за створену ситуацію та з метою уникнення покарання.

Розмову слід проводити таким чином, щоб вона була для винуватця сигналом, що він не може розраховувати на подальшу безкарність.

Дослідження історії життя дитини, документації, інших джерел інформації. Цінним джерелом інформації про дитину є її повна історія життя з достовірних джерел, документація з медичних та правоохоронних установ. Документовані багаторазові звернення до відділень швидкої допомоги, травм пунктів, виявлення так званих „схильностей“ до нещасних випадків, втеч із дому, бродяжництва, вживання алкоголю, наркотичних і токсичних речовин, делінквентної поведінки повинні навести фахівця на думку про можливість жорстокого поводження з даною дитиною.

АЛГОРИТМ ДІЙ

працівника закладу освіти при виявленні випадку жорстокого поводження з дитиною

Навчальний заклад є не лише місцем де навчаються діти. У ньому дитина проводить тривалий проміжок часу свого життя. Тут з дітьми працюють кваліфіковані працівники - педагоги, соціальні педагоги, психологи, медичні працівники. Ці спеціалісти гарно знають психологію дитини, педагогічні методи, володіють прийомами роботи з дітьми. Навчальний заклад не тільки покликаний навчити маленьких і молодих громадян необхідним у житті знанням, вмінням та навичкам. Він здатен

зробити справжнє відкриття - відкриття цікавої, яскравої, талановитої особистості, здійснює виховання високоморальної людини, захищає гідність дитини, але як це не прикро, процес буває й зворотнім.

Пропоновані рекомендації розроблені на основі законодавства України та практичного досвіду.

За виконання законодавства відповідає адміністрація закладу освіти. Тому збоку адміністрації має бути розроблений внутрішній механізм взаємодії учасників навчально-виховного процесу щодо попередження та виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми, попередження загрози його вчинення, та реагування, якщо такі випадки мали місце.

У разі необхідності, адміністрація закладу може залучити до справи соціального педагога, психолога, медичного працівника. При цьому, адміністрація відповідає за нерозголошення конфіденційної інформації щодо дитини, яка зазнала жорстокого поводження.

Ні за яких умов не треба замовчувати виявлені Вами факти жорстокого поводження з дитиною або реальної загрози його вчиненню. Це не лише питання моральності поведінки. По-перше, нехтування проблемою призводить до погіршення ситуації та може мати набагато гірші наслідки; по-друге, заклад освіти несе відповідальність за виконання норм законодавства; по-третє, маючи відповідальність, адміністрація закладу освіти може притягнути працівників до дисциплінарної відповідальності.

Ми мусимо виховувати маленьку людину, передаючи їй ті межі, в яких живемо самі, навчаючи правилам, які необхідні для виживання людства. Але ми, дорослі, відповідальні за збереження особистої свободи і людської гідності кожної дитини, загалом усього, що маємо природньо самі. Хоча б тому, що непорушність цих цінностей є теж головними умовами, правилами для виживання, існування такого феномену, як людина.

Рекомендації

У випадках, коли Ви маєте підозри жорстокого поводження з дитиною або є реальна загроза його вчинення (удома, з боку однолітків, з боку інших працівників навчального закладу або інших осіб):

Варіанти дій:

Варіант I: Повідомте про це в усній чи письмовій формі адміністрацію навчального закладу.

Варіант II: Ви можете самостійно письмово повідомити про це територіальний підрозділ служби у справах дітей за місцем проживання дитини.

Варіант III: Ви можете самостійно повідомити про виявлений факт жорстокого поводження кримінальну міліцію у справах дітей або будь-якого працівника органів внутрішніх справ.

У випадках, коли до Вас звернулась дитина з усною скаргою щодо жорстокого поводження з нею:

Варіант I: Оформіть звернення дитини у письмовій формі та передайте його до адміністрації навчального закладу.

Варіант II: Оформіть звернення дитини у письмовій формі та передайте його до територіального підрозділу служби у справах дітей.

Варіант III: Оформіть звернення дитини у письмовій формі та передайте його до органів внутрішніх справ.

Варіант IV: Повідомте про це в усній чи письмовій формі від свого імені вказані (перераховані) органи.

У випадках, коли Ви стали свідком жорстокого поводження з дитиною:

Якомога швидше повідомте про цей факт міліцію в усній чи письмовій формі. Одночасно можете повідомити територіальний підрозділ служби у справах дітей, адміністрацію закладу.

Пам'ятка дітям і підліткам «Як вижити, якщо ви у небезпеці»

До нападу:

Довідайтеся, хто зможе вам допомогти (рідні, близькі, соціальні служби, кризові центри, телефони довіри).

Під час нападу:

Обороняйтеся і захищайте себе.

Кличте на допомогу якнайгучніше (кричіть «Пожежа»).

Постарайтеся викликати міліцію.

Після нападу:

Негайно зверніться до травматологічного пункту. Навіть якщо зараз вам здається, що ви цього не потребуєте, медогляд допоможе вам зібрати необхідні докази для можливого судового розгляду. Правоохоронні органи зобов'язані призначити експертизу. Якщо міліція відмовляється направити вас до медичного експерта, зверніться до травмпункту або в поліклініку. Відповідно до ст. 20 Основ законодавства РФ «Про охорону здоров'я громадян» громадяни мають право на медичну експертизу. Крім того, якщо ненадання допомоги лікарем стало причиною нанесення середньої або тяжкої шкоди здоров'ю особи, що звернулася по допомогу, він несе карну відповідальність згідно з ст.124 УКРФ1.

Простежте, аби лікар записав усю інформацію до медичної карги.

Зберігайте порваний одяг і зламані речі.

Розкажіть про все людям, яким ви довіряєте. Подзвоніть до кризового центру.

Якщо це трапиться знову, це може бути ще небезпечніше. Пам'ятайте - 70-80% усіх убивств відбувається в родинах. Зверніться по допомогу негайно.

Що робити, якщо дитина повідомляє про насильство над нею?

Пам'ятка для педагога

Якщо дитина розповідає вам про насильство:

Поставтеся до дитини серйозно.

Спробуйте зберігати спокій.

Заспокойте та підтримайте дитину словами:

- «Добре, що ти мені сказала. Ти правильно зробила»;
- «Ти в цьому не винна»;

- «Не ти одна потрапила в таку ситуацію, це трапляється також і з іншими дітьми»;

- «Мені треба сказати декому (соціальному працівникові та поліції) про те, що це трапилося. Вони захочуть задати тобі кілька запитань. Вони допоможуть зробити так, щоб ти почувала себе у безпеці» (Пам'ятайте, Ви можете показати дитині, що ви розумієте її почуття з цього приводу, але ви не повинні залишати дитині вибору.) Скажіть дитині: «Бувають такі секрети, які не можна зберігати, якщо тобі зробили погано».

Не думайте, що дитина обов'язково ненавидить свого кривдника або гнівається на нього (він може виявитися членом родини, батьком або опікуном).

Терпляче відповідайте на питання та розвіюйте тривоги дитини.

Стежте за тим, аби не давати обіцянок, які ви не зможете виконати (наприклад: «Твоя мама не засмутиться» або «З тим, хто тебе скривдив, нічого не зроблять»).

Якщо дитина говорить про це в групі:

Покажіть, що ви прийняли це до відома, наприклад: «Це дуже серйозно. Давай ми з тобою поговоримо про це пізніше», і змініть тему.

Організуйте якнайшвидше розмову з дитиною наодинці (наприклад, на найближчій перерві, під час перерви на обід). Процедура повідомлення: Процедури варіюють у різних установах і в різних законодавствах.